

## YR WYDDFA

Ceir rhai ardaloedd o greigiau anferth yn yr ardal, un wyneb enfawr o graig yw'r Lliwedd; tra bo Crib y Ddysgl yn gymysgedd enfawr o lethrau sgri, clogwyni a drysni caregog. Fodd bynnag, yr un sy'n sefyll allan yw Clogwyn Du'r Arddu, safle rhai o'r chwiliadau botanegol cynharaf yn y mynyddoedd. Tra bo'r clogwyni uchel yn aml a gorchudd o rew ac eira ar adegau, mae'r clogwyni isaf dal yn sefyll allan, gyda Dinas Mot yn fwyaf amlwg.

### Castell SH 626513

Bu yna gastell 'caer' hynafol ar ben y graig. Craig ddelfrydol ar gyfer amddiffynfa gan fod creigiau'n codi'n serth ar dair ochr iddi a'i bod yn edrych dros y dyffryn islaw.

### Clogwyn y Barcut SH 629516

Anodd penderfynu pa aderyn sy'n gysylltiedig â'r gair barcud, barcut; fe all y gair ddynodi'r boda, boncath: *Buteo buteo*; Cernyweg Canol *bargos*, Hen Lydaweg *barcot*.

### Clogwyn Brith SH 641518

Clogwyn 'craig serth, diffwys', mae'r elfen gyntaf yn gysylltiedig a Chernyweg *clog* 'craig serth', Gwyddeleg *cloch* 'maen, carreg'. Fe all y gair brith ddynodi craig amryliw neu gymysgedd o sgri, creigiau a llystyfiant.

### Clogwyn y Bustach SH 651535

Arferid cadw da byw yn yr awyr agored hyd yn oed yn oerni'r gaeaf. Fe welir geiriau ac enwau sy'n gysylltiedig â gwartheg yn aml, oherwydd eu pwysigrwydd i ffermwyr cynnar.

### Clogwyn Coch SH 605555

Pump o ieithoedd sydd yn y byd i gyd nad oes iddynt air am 'brown; ac mae Cymraeg yn un ohonynt. Rhyfedd o beth o ystyried pa mor gyffredin yw'r lliw. Mae coch yn un o'r geiriau a ddefnyddir ar ei gyfer sawl lliw; cofiwch liwiau'r Robin Goch a'r Cudyll Coch, oren ydynt.

### Clogwyn Du SH 606533

Nid du 'tywyll', na du 'cysgodol' chwaith; mae'r clogwyn yn ddu oherwydd ei wlybanaeth,

### Clogwyn Du'r Arddu SH 600595

Mae'r rhan gyntaf, sef y Clogwyn Du yn ddisgrifiad syml, yr elfen arddu sydd angen sylw. Ar un adeg ar- 'uwch' + du 'tywyll, dychrynllud' oedd y rhesymeg. Yn hwyrach, yr oedd rhai yn tybio mai ffurf fel *ardd* 'uchel' + du 'tywyll, dychrynllud' oedd. Gyda'r elfen *ardd* yn gyfystyr a Gwyddeleg *ard* 'uchel, uchder, penrhyn', *airde* 'uchder'. Ond mae'r elfen *arddu* 'uchder' yn ffurf gynnar, o'r Frythoneg *\*ardu* 'uchder, bryn' yn deillio o'r Celtaidd *\*ardwo-* 'uchel' a nid oes angen y gweddill.

### Clogwyn Gafr SH 636556

Mae'r enw yn cyfeirio at unigolyn; mae yna lawer o eifr yn y dyffryn. Yn y gorffennol, ar fapiau, ac mewn llyfrau dringo, gelwir y clogwyn hwn ar gam fel Craig Fach.

### Clogwyn y Garnedd SH 612544

Mae'r clogwyn yn union islaw copa'r Wyddfa, safle gyda charnedd anferth ar un adeg; neu, yn gyfeiriad at ffurf byramidaidd carneddol y copa.

### Clogwyn y Gwin SH 576536

Mae gwin yn ffurf lygredig eithaf cyffredin y gair gwyn 'llwydwyn, llwyd golau' yn y dirwedd. Ond fe allai gysylltu'r gair gwinau 'llwydgoch, cochlyd' gyda'r enw, oherwydd lliw y creigiau; nid yw'n debygol iawn fod y clogwyn i'w gysylltu â chynhyrchu gwin os nad roedd yn fan i gasglu'r ffrwythau i wneud Gwin Ysgaw. Clogwyn y gwin 1673 Llawysgrifau Nannau, Clogwyn-y-gwin

1838 AO.

### **Clogwyn Llechwedd Llo SH 588564**

Mae clogwyn llechwedd 'allt, bron' + llo 'epil buwch', unwaith eto yn gyfeiriad at bresenoldeb da byw allan yn y mynyddoedd. Ar un adeg cawsant eu gyrru i mewn i'r buarth, bu 'gwartheg' + (g)arth 'lloc' gyda'r nos i'w cadw'n ddiogel rhag bleiddiaid. Gellir gweld nifer o'r 'llociau' buarthau hyn o hyd fel waliau cerrig mawr, sydd bellach wedi'u difetha; hefyd, y tebygrwydd yw bo sawl corlan defaid yn fuarthau ar un adeg.. Yn gynnar byddai'r ffermwyr yn defnyddio llociau drain ac roeddent i fyny ar lethrau'r brynau yn hytrach nag yn y cymoedd coediog peryglus gyda dim porfa.

### **Clogwyn Mawr SH 594586**

Yn syml clogwyn 'craig' + mawr 'eang, uchel'; ond, erbyn hyn dylai rhywun wedi nodi bod llawer o greigiau gyda'r enw clogwyn yn yr ardal yn hytrach na thermau eraill posibl e.e.. carreg, gallt. Gall hyn fod oherwydd y nifer y clogwyni serth yma yn yr ardal; neu effaith defnydd tafodieithol lleol.

### **Clogwyn Melyn SH 625506**

Term lliw arall a ddefnyddir yn y Gymraeg i ddisgrifio lliw yn amrywio o felyn i frown; gair cyffredin iawn yn y tirwedd.

### **Clogwyn Pen Llechen SH 642546**

Gall y term llechen 'maen llym, llechi' ddynodi craig esmwyth, a dyna'n union beth sydd ar gael yn y man.

### **Clogwyn y Person SH 617554**

Yn ol y son, person 'rheithgor', sef benthyciad o'r Saesneg Canol *person(e)*, anhysbys oedd y person cyntaf i ddringo'r gefn sy'n arwain at y copa.

### **Clogwyn y Wenallt SH 647527**

Mae'n debyg mai'r agwedd sy'n gyfrifol am enw'r clogwyn, wrth edrych i fyny o'r dyffryn, rhain oedd y llethrau cyntaf i ddal yr haul; felly, wen 'gwyn, llachar' + allt 'craig, llethr coediog'.

### **Craig Ddu SH 618526**

Craig sydd yn ddu oherwydd ei wlybaniaeth, ond mae'r graig yn o dywyll hefyd, felly nid du 'cysgodol'.

### **Craig yr Aderyn SH 640544**

Gallai'r enw fod yn ddigon syml, gydag aderyn fel enw ar fan ble roedd adar yn ymgynnull. Fodd bynnag, unigol yw'r gair aderyn; gallai hyn ganiatáu'r synnwyr o debygrwydd i ffurf aderyn, chwedl leol yn ymwneud â'r graig, neu hyd yn oed arwyddocâd mytholegol gynt.

### **Crib y Ddysgl SH 615552**

Fe'i gelwir yn lleol fel Y Grib Ddesgil; gyda desgil fel ffurf amrywiol i ddysgl 'powlen', gair a fenthycwyd o'r Lladin *disculus*. Mae'r grib 'brig, crib' yn ffurfio gwefus y ddysgl, hynny yw, siâp bowlen y cwm neu cirque rhewlifol.

### **Diffwys Ddu SH 614560**

Diffwys Ddu yw'r enw cywir, rhoddwyd yr enw Cyn Las i'r clogwyn gan ddringwyr, and Diffwys Ddu yw'r enw cywir. Mae'r gwir Cyn Las i'w weld uwch y clogwyn, gyda ffurf con arno pan edrychir o'r dyffryn.

### **Diffwys Ddŵr SH 621561**

Diffwys 'dibyn' + ddŵr yw'r enw cywir ar y clogwyn; ond, yr enw a roddir i'r graig hon gan

ddringwyr yw Craig y Rhaeadr.

### **Dinas Fach SH 632560**

Mae'r dinas 'caer' + fach hon, yn graig fach o'i chymharu â Dinas Mot gerllaw.

### **Dinas Mot SH 626564**

Mae'r clogwyn trawiadol hwn yn ffurfio gwrthbwynt naturiol i Ddinas Cromlech ar ochr arall y dyffryn. Ceir chwedl leol fod y Mot dan sylw yn gawr a oedd yn byw yn y ddinas 'caer'. Mae'r enw Mot yn un diddorol, fel arfer mae'n enw sy'n cael ei ddefnyddio i enwi cŵn; mae rhai wedi ei gysylltu â chawr, eraill â bwystfil mytholegol tybiedig yn gwarchod Annwn 'yr arallfyd'.

Dinas Spot yw'r enw a roddir yn y rhestr o enwau yn Nyffryn Peris gan Mr. John E Jones (Ioan Gwynant), yn yr erthygl 'Taith o Lanberis i Gwmdyli' yn yr Herald Cymraeg, Awst 1914 (sydd yn wefan y Llyfrgell Genedlaethol). Yr oedd yn gyfarwydd iawn â'r ardal oherwydd fe'i magwyd yn un o'r tai a oedd yng Norffwysfa (Pen y Pass) ar un adeg. Oes yna gysylltiad yn yr enwau Mot/Spot at wn neu fwystfil chwedlonol? Rhaid nodi bo Mot yn enw cyffredin ar gi. Rhaid cofio'r Wyddeleg *mad/mat* 'ci, blaidd', sydd dal ar gael yn *madadh* 'ci gwyllt' a *madadh-ruadh* 'llwynog'.

### **Gallt y Llyn SH 620502**

Gallt 'clogwyn, llethr coediog' + llyn - sef Llyn Dinas. Fodd bynnag, mae'r clogwyn yn cael ei adnabod yn lleol wrth yr enw Craig y Llyn, roedd hwn i'w weld ar y gyfres mapiau 6" 1888-1915 AO.

### **Llechog SH 598538, SH 607568**

Gall y term hwn ddisgrifio craig lyfn ei wedd; neu, un gyda haenau o greigiau ar osgo; yr ail sy'n berthnasol yma.

### **Muriau Gwelltog SH 551567**

Muriau 'waliau' + gwelltog 'llawer o wellt, glaswelltog'; yn gywir, mae yna llawer o lystyfiant ar y clogwyn.

### **Y Diffws SH 548574**

Ffyrf amrywiol ar y gair diffwys, cyfeiriad at ddibyn dwfn; cyfuniad o'r rhagddodiad negyddol di-'heb ddiwedd' + affwys, 'dyfnder'; i roi syniad o glogwyn mawr.

### **Ysgar SH 631556**

Anodd penderfynu ai ysgar 'rhan, darn' yw hyn; neu, ffurf lygredig y gair *esgair* 'cefnen' gan fod yr enw yn dynodi sbardun creigiog sy'n arwain i lawr o Grib Goch. Oherwydd llafariad lleol, yr ail esboniad yw'r un tebygol.